

UKRAINISCHE
FREIE UNIVERSITÄT

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

“УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ:
ТРАДИЦІЇ ТА ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ”

ДО 80-РІЧЧЯ ДІЯЛЬНОСТІ
УВУ В НІМЕЧЧИНІ

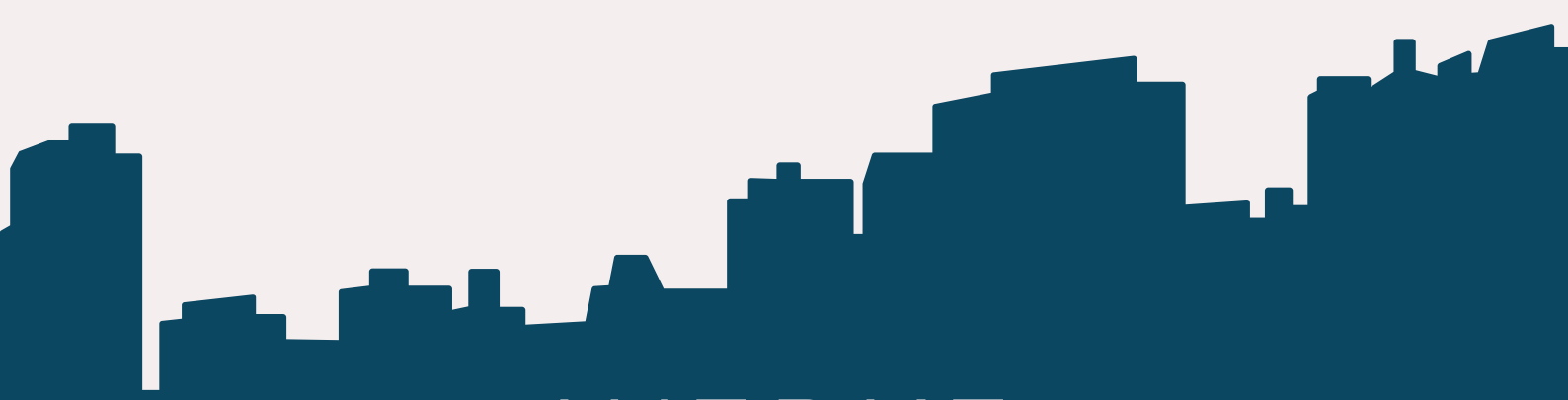

21-22 ТРАВНЯ 2025 Р.

МЮНХЕН 2025

UKRAINISCHE
FREIE UNIVERSITÄT

WERKE DER INTERNATIONALEN WISSENSCHAFTLICHEN KONFERENZ

“UKRAINISCHE FREIE UNIVERSITÄT: TRADITIONEN UND BERÜHMTE PERSÖNLICHKEITEN”

ZUM 80-JÄHRIGEN JUBILÄUM DER UFU IN DEUTSCHLAND

21-22. MAI 2025

MÜNCHEN 2025

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної наукової конференції

**"УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ:
ТРАДИЦІЇ ТА ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ"**

До 80-річчя діяльності УВУ в Німеччині

21-22 травня 2025 р.,

Мюнхен 2025

Редакційна колегія

Лариса Дідковська – кандидатка психологічних наук, професорка, ректорка Українського Вільного Університету

Мирослава Антонович – докторка юридичних наук, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Києво-Могилянська академія»; професорка, декан факультету державних та економічних наук Українського Вільного Університету

Роман Тютенко – доктор історії, науковий референт Українського Вільного Університету

Лілія Бондаренко – докторка політичної економії Українського Вільного Університету

Алла Атаманенко – докторка історичних наук, професорка кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія», директор НДЦ «Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара»

Галина Клинова-Дацюк – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Віталій Андрейчук – кандидат наук з державного управління, відповідальний секретар Наукового збірника Українського Вільного Університету

Український Вільний Університет: традиції та визначні постаті:
матеріали Міжнар. наук. конф. (Мюнхен, 21-22 трав. 2025 р.) / за заг. ред.
Л.Дідковської, Г.Клинової-Дацюк, В.Андрейчука. – Мюнхен : УВУ, 2025. – 540 с.

ISBN 978-3-928687-89-8

У збірнику висвітлено результати досліджень, які були апробовані під час роботи Міжнародної наукової конференції «Український Вільний Університет: традиції та визначні постаті», присвяченої 80-річчю діяльності УВУ в Німеччині.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, хто цікавиться історією, традиціями та видатними постатями Українського Вільного Університету й актуальними проблемами закордонного українства.

УДК 378(477)(=161.2)(092)(062.5)"2025"(430-4Мюнхен)

Опубліковані матеріали відображають точку зору авторів, яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії. Відповідальність за зміст і точність цитувань несуть автори. Тексти друкуються в авторській редакції.

ISBN 978-3-928687-89-8

Наталія Кондратенко

УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЛІНГВІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СЛАВІСТИЧНИХ СТУДІЙ	426
---	-----

Олена Синчак

ФЕМІНІТИВИ В НІМЕЦЬКОМУ ДІАСПОРНОМУ ВАРІАНТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ДИВЕРСИФІКАЦІЯ МОВНОЇ НОРМИ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНОЇ СПАДЩИНИ	433
--	-----

Любов Завальська

КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДЛЯ НОСІЇВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ДОСВІД ДІАСПОРИ І СУЧАСНИЙ СТАН.....	443
--	-----

Жанна Горіна

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ КАЗКИ-ПРИТЧІ Е. АНДІЄВСЬКОЇ «ГОВОРЮЩА РИБА».....	450
--	-----

Сергій Козак

УЛАС САМЧУК І ЧАСОПИС «УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ» (1945, НІМЕЧЧИНА – 2000, США): ЗМІСТ СПІВПРАЦІ.....	461
--	-----

Олександр Мазепа

ВНЕСОК РОМАНА КЛИМКЕВИЧА В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГЕРАЛЬДИКИ.....	472
---	-----

Володимир Гальчинський

ІВАН КОШЕЛІВЕЦЬ: БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ТА ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ЕМІГРАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ.....	479
--	-----

Наталія Солонська, Галина Борисович

СВІДЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ РАДЯНСЬКИХ ТАБОРІВ У МЮНХЕНСЬКОМУ ЖУРНАЛІ “СУЧАСНІСТЬ”.....	485
--	-----

Ольга Смольницька

РОМАНТИЗМ, ЛЕСЯ УКРАЇНКА, НЕОКЛАСИКИ ТА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНШОЇ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ФОНДАХ ТА АРХІВАХ БІБЛІОТЕКИ ЛОЗАННСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ ПЕРЕКЛАДУ	496
---	-----

Олеся Дзира

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛУ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗБЕРІГАННЯ НБУВ У РОКИ «ЗАСТОЮ».....	504
--	-----

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ КАЗКИ-ПРИТЧІ Е. АНДІЄВСЬКОЇ «ГОВОРЮЩА РИБА»

Жанна Горіна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін,*

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна*

e-mail: zhgorina444@gmail.com

Анотація

Автор доводить, що казка-притча як яскравий зразок мовленнєвого жанру оповідного характеру є доволі потужним ресурсом навчання і виховання, що сприяє розвиткові читацької креативності й чуттєвого пізнання художнього світу Емми Андієвської. Комунікативно-прагматичний підхід до розкриття жанрової специфіки оповідного характеру казки-притчі «Говорюща риба» забезпечується технологією «Мозковий штурм» і «Фішбоун», прийомами розвитку критичного мислення, як «Кубик Блума» або «Ромашка Блума», а також різноманітними цифровими інструментами щодо взаємодії з художнім текстом.

Ключові слова: казка-притча, художній світ Емми Андієвської, комунікативно-прагматичний підхід до вивчення мовленнєвого жанру оповідного тексту.

COMMUNICATIVE & PRAGMATIC APPROACH TO THE STUDY FAIRY TALES-PARABLES BY E. ANDIYEVS'KA "TALKING FISH"

Zhanna Horina

Candidate of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor of the Department of Ukrainian Philology
and methods of teaching professional disciplines,*

"South Ukrainian National Pedagogical K.D. Ushinsky University", Odesa, Ukraine

Abstract

The author proves that the fairy tale-parable as a vivid example of the narrative speech genre is a rather powerful resource for teaching and upbringing, which contributes to the development of reading creativity and sensual knowledge of the artistic world of Emma Andiyevs'ka. A communicative & pragmatic approach to revealing the genre specifics of the narrative nature of the fairy tale "Talking Fish" is provided by the technology "Brainstorming" and "Fishboun", techniques for the development of critical thinking, such as "Bloom's Cube" and "Bloom's Chamomile", as well as various digital tools for interaction with the literary text.

Keywords: fairy tale-parable, the artistic world of Emma Andiyevs'ka, communicative & pragmatic approach to the study of the speech genre of the narrative text.

Учення про жанри мовлення складає один із головних концептів бахтінської філософії мови, яка, у свою чергу, відображає одну із граней його цілісної концепції культури, яка має чимало послідовників як в українській, так і західноєвропейській мовознавчій традиції (В. Барнет, Ф. Бацевич, Т. Бовсунівська, Б. Вітош, А. Вежбицька, Ст. Гайда, Т. ван Дейк, В. Дементьев, А. Загнітко, Е. Рибіцька, К. Сєдов, О. Селіванова, Л. Ставицька, Дж. Свейлз, Ц. Тодоров, Д. Хаймз, Т. Шмельова та ін.). Мовленнєвий жанр трактується як центральна категорія, яка дозволяє пов'язати соціальну реальність із реальністю мовною, оскільки кожна сфера використання мови виробляє свої відносно стійкі тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлень. Сьогодні очевидна орієнтованість на жанри мовлення відзначається абсолютно всіма дослідниками безвідносно до належності до різних наукових шкіл чи студійних напрямів, хоча в академічній літературі натрапляємо на кілька варіативних термінів на означення одиниці текстового членування, як-от: жанр тексту, мовленнєвий жанр, жанрова форма, жанровий різновид, жанр мовлення тощо. «Нині не викликає сумніву, що унікальна за своєю глибиною та масштабом охоплення теми лінгвофілософська теорія Бахтіна “революціонізувала” жанрознавство, розсунула його рамки, зробила цю галузь, по суті, інтердисциплінарною, подолати її формалістичний дух, надала поштовху до сучасного переосмислення жанру як соціальної і лінгвосоціальної категорії», – доходить справедливого висновку Тетяна Яхонтова¹. Водночас, на нашу думку, оригінальність і лінгвістична цінність дослідницького підходу Михайла Бахтіна передовсім полягає в розробленні категорії мовленнєвого жанру саме в теоретико-мовному (а не лише мистецтвознавчому) ключі. Саме ця скерованість знайшла відображення в тому, що одним із центральних у концепції теорії мовленнєвих жанрів Бахтіна виступає термін «висловлення», який потрактовано з опорою на таку суто комунікативну ознаку, як зміна суб'єктів мовлення. Ця ознака, безперечно, значуща і для літературного тексту, проте є цілком очевидним, що вона має значення й для будь-якої іншої, а не тільки для естетичної сфери використання мови у художній словесності.

Концепція теорії мовленнєвих жанрів, що користується в наші дні величезною популярністю серед учених-лінгвістів і лінгводидактів, позаяк є синтезом і поширенням на суміжні ділянки літературознавчого поняття жанру. Заразом, як засвідчив теоретичний аналіз вітчизняного наукового фонду, поняття жанру перебуває на перетині інтересів не лише різних векторів мовного аналізу: соціо-, медіа- і політична лінгвістика (Б. Ажнюк, А. Загнітко, Н. Кондратенко, Л. Масенко, Д. Сизонов, Л. Ставицька, М. Степаненко, Г. Сюта, Н. Петлюченко), лінгвокультурологія й лінгвостилістика (С. Бибик, В. Кононенко, Т. Космеда, Г. Коць, Л. Марчук, Л. Мацько, Н. Мех, Н. Слухай, Л. Шевченко), лінгвометодика

¹ Яхонтова, Т.В. (2009). Лінгвістична генетика наукової комунікації: *монографія*. Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка. С. 24.

(Л. Галаєвська, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Компаній, Л. Попова, В. Ницета, В. Новосьолова, О. Семеног), а й літературознавчого напрямку наукового пізнання, з тим що в історичному плані літературознавство досліджує як сам процес формування і розвитку жанрових форм, так і трансформації різноманітних жанрів. На наш погляд, дослідницька зацікавленість поняттям жанру з боку літературознавства є цілком природною, оскільки цей об'єкт наукового пізнання є спільним для всіх наук, які вивчають художнє мистецтво, втім, категорія жанру прислужиться дотично аналізу і живопису, і музики, і театру, і кінематографу, адже жанр за словниковим тлумаченням, «вид творів якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками <...> Спосіб що-небудь робити; сукупність прийомів; стиль; манера»². Сьогодні у вчених не викликає сумнівів той факт, що інтерес Бахтіна до мовленнєвого жанру бере витoki із прагнення вирішити найважливіші проблеми теорії літератури, крім того, вихідне положення означеної теорії щодо розмежування первинних і вторинних мовленнєвих жанрів максимально наочно проявляється саме в художньому літературному тексті, який вбирає й «переплавляє» найрізноманітніші форми, типові як для розмовно-побутового, так і офіційно-ділового спілкування.

Наразі для потреб нашого дослідження найбільший інтерес становить комунікативно-прагматичний аспект аналізу, що співвідносить мовленнєвий жанр оповідного художнього тексту з комунікативною ситуацією, й уможливорює опис ролей відправника повідомлення (адресанта) і його одержувача (адресата). Насправді, з одного боку, мовленнєвий жанр є тією моделлю, типом (різновидом) тексту, сукупністю характеристик, притаманних безлічі текстів певної категорії, що одночасно визначають зовнішній вигляд і зміст новоутворюваних текстів, а, з іншого, мовленнєвий жанр так чи інакше реалізується у вигляді усного мовленнєвого акту чи письмового твору. Виходячи з цього, за будь-яким оповідним мовленнєвим жанром стоїть певна комунікативна модель тексту, яка натомість є частковою щодо моделі комунікації загалом. «Комунікативно-прагматичний підхід у рідномовній освіті передбачає врахування того значущого компонента функціонування мовних одиниць, який пов'язаний з індивідом, що користується мовою як засобом спілкування і робить свій вибір, орієнтуючись у комунікативній ситуації <...> Комунікативно-прагматичний підхід дозволяє витлумачити питання «зовнішньої» лінгвістики, такі, як комунікативна ситуація, мовець і адресат у їхніх соціальних і психологічних стосунках й т. інше, і «внутрішньої» лінгвістики: значення і функції мовленнєвих висловлювань, їх мовне наповнення тощо»³. Тож комунікативно-прагматичний підхід до вивчення мовленнєвих жанрів оповідного тексту інтегрує риси

² Словник української мови в 11-ти томах. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. II. С. 508.

³ Горіна, Ж.Д. (2011). Лінгводидактичні підходи щодо стандартизації рідномовної освіти в університеті. *Зб. наук. праць: педагогічні науки*. Херсон: ХДУ, 2011. Вип. LVIII (58). Ч. 2. С. 138.

традиційних для методики навчання мови – комунікативного і прагматичного, але ґрунтується на теоретичних позиціях комунікативної лінгвістики, лінгвістичної прагматики та новітніх здобутках у галузі теорії тексту і наратології.

Дійсно, теорія мовленнєвих жанрів має виразне прикладне призначення для розуміння багатьох явищ і процесів, пов'язаних із психолого-педагогічними аспектами викладання мови і літератури в різних закладах освіти. Ми спілкуємося жанрами, практично володіємо їхнім багатством репертуару, хоча почасти можемо навіть не усвідомлювати цього. Рідну мову, її словниковий склад і граматичні структури ми опановуємо крізь висловлення, які ми чуємо і які самі щоразу відтворюємо в мовленнєвому спілкуванні з людьми, що нас оточують. Утім, поширене уявлення про мовленнєвий жанр як про вербально-знакове оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей закріплене у свідомості мовця у вигляді готового сценарію (фрейму, схеми, конструкції, прототипу), згідно з яким він вибудовує свій текст (мовлення), позаяк апелює до термінології зарубіжної когнітивної і психолінгвістики (Т. ван Дейк, Ф. Бартлетт, Дж. Міллер, Дж. Свейлз, Ч. Філлмор, Ч. Осгуд та ін.). «Когнітивний підхід як методологічна основа навчання мови, розроблений у надрах когнітивної психології і лінгвістики, які історично тяжіли до аналізу когнітивних процесів особистості, означає, що вивчення того чи того лінгвістичного явища повинно спиратися на розумові процеси і дії, які лежать в основі розуміння і використання цього явища в мовленні <...> У лінгводидактиці і лінгвометодиці когнітивна теорія міцно пов'язалася з розвитком інтелекту і формуванням знань тих, кого навчають»⁴. Відповідно, опрацювання мовленнєвих жанрів у практиці мовно-літературної освіти має бути націлене не лише на вивчення їхніх текстових особливостей, засвоєння типових моделей і жанрових особливостей, а й на усвідомлення ролі виучуваних жанрів у комунікативній взаємодії людей, специфіці тих ситуацій, що відображають окремі сфери життєдіяльності людей, обставин і умов, які спричиняють комунікативну потребу, спонуку використати той чи той мовленнєвий жанр.

Емма Андіївська – унікальне явище в українській живописній культурі і художній літературі, тексти якої – це не просто слова на папері, це цілі окремі світи, які живуть за власними законами, це суцільний художній експеримент, де абсурд стає філософією, а буденні предмети перетворюються на символи буття, адже, як відзначають дослідники її творчості, вона майстерно поєднує і сюрреалізм, і філософію, і неймовірну образність (В. Кизилова, Ю. Григорчук, А. Гайдаш, А. Демченко, І. Жодані, М. Ковінько, В. Просалова, Л. Тарнашинська). «Своєю майстерною грайливістю розповідна манера Андіївської великою мірою нагадує манеру Гоголя», - такими висновками поділився із присутніми редактор

⁴ Так само. С. 136.

англомовної енциклопедії України, літературознавець Данило Гузар-Струк у доповіді, виголошеній на літературному вечорі в Нью-Йорку 7 листопада далекого 1981 року⁵. Літературний стиль Андіївської часом порівнюють із живописом Сальвадора Далі або фільмами Девіда Лінча, де *«чайник перетворюється на місто, а ложка – на дорогу, якою йшов час, спотикаючись об небуття»*. Художній світ казок Андіївської – не просто вигадані історії для дітей, це дзеркало реальності, яка вміє тонко натякати на серйозні речі. Саме такою є казка-притча «Говорюща риба». Це не просто оповідь, це притча з багатьма глибокими темами і проблемами, а головна з яких – трагедія інакшості, таланту особистості, яка відрізняється від інших.

Розроблений комунікативно-прагматичний підхід до вивчення казки-притчі Емми Андіївської «Говорюща риба» виходить із діалогічної природи мовленнєвого жанру й співвідносить мовленнєвий жанр оповідного тексту з комунікативною ситуацією, яка уможливорює опис ролей відправника повідомлення і його одержувача, з тим що за будь-яким мовленнєвим жанром стоїть конкретна комунікативна модель тексту, яка натомість є частковою щодо опису моделі комунікації загалом. Літературна казка Емми Андіївської «Говорюща риба», належить до циклу казок-притч зі збірки «Казки», яка налічує 18 текстів, у яких через алегоричну оповідь, символіку, міфологічні концепти, різні архетипні образи авторка порушує загальнофілософські проблеми буття і моралі, опозиції добра і зла, покори і сміливості, що *«нерідко реалізується шляхом відтворення боротьби реальних і вигаданих персонажів»*⁶. Перед самими казками, між ними і після них відбувається діалог між песимістичним шакалом й оптимістичною консервною бляшанкою, які, якось зустрівшись увечері, домовляються впродовж однієї ночі розповідати один одному казки: шакал розповідає казки із сумною кінцівкою, а бляшанка – казки із щасливим кінцем. Кожну казку обоє коментують та інтерпретують порушені в ній морально-етичні проблеми по-своєму, висловлюють протилежні погляди, інколи полемізують один з одним, зберігаючи при цьому толерантність і повагу. За своєю структурою – це, по суті, ремінісценція на збірку відомих східних казок «Тисяча й одна ніч», об'єднаних зміною діалогічної позиції казкарів-нараторів – шакала і консервної бляшанки.

Дидактична ідея, що лежить в основі цього притчового твору (прихована теза, основна думка), не формулюється прямо, а досягається читачем асоціативно-інтуїтивним шляхом. Повчальність притчі створюється насамперед її двоплановістю: перший, поверхневий, план подієво-оповідальний, другий – є розгорнутою ілюстрацією більш глибокого її пласту,

⁵ Гузар-Струк Данило. Як читати поезії Емми Андіївської. *Доповідь на літературному вечорі в Нью-Йорку* (07 листопада 1981 року). URL: <https://tarnawsky.artsci.utoronto.ca/elul/Struk-mem/Works/lak-chytaty-poezii-Emmy-Andiievskoi.pdf>

⁶ Просалова, В. (2016). Художні особливості казок Емми Андіївської. *Синопсис: текст, контекст, медіа*, № 3 (15). С. 59.

повчання, настанови, «Вічної істини», заради якого авторка, власне, і створила свій твір. Цю казку розповідає шакал, укотре висловлюючи свій песимістичний погляд на цей світ, щоб переконати читачів у тому, що балакуни відволікають інших від значно важливіших справ : *«Мені часто хочеться поговорити з людьми, коли я буваю серед них, тільки їхня зарозумілість в останню мить стримує мене. Я починаю боятися, що мене не зрозуміють, або, ще гірше, зрозуміють якось фальшиво»*⁷. Далі за притчовим сюжетом рибалка, запросивши в гості балакучу рибу, не попередив дружини про свою незвичну приятельку, а та, вічно заклопотана і неуважна через хатні справи, не прислухалася до голосу риби, не зрозуміла, що рибина і є ця гостя, для частування її ж саму і підсмажила. Коли рибалка повернувся, то не зміг упізнати у страві своєї товаришки, але відтоді почав повсюди її розшукувати. Обговорення цієї історії шакал і бляшанка починають із роздумів над питаннями, хто з персонажів «казки» більш нещасний: неприйнята серед своїх «німих» сородичів «говорюща» риба, яка так трагічно загинула, чоловік, який втратив друга, чи його приземлена жінка, яка не вміла побачити незвичайного, бо *«він ніколи не гуторив із нею, так як із рибою»*⁸. Утім, чутлива й наділена багатого уявою слухачка, консервна бляшанка, шкодує, що жінка не почула риб'ячого голосу, а винним у всьому вважає рибалку, який її не попередив, як саме виглядає його нова приятелька. *«Глянув рибалка на сковорідку, але смажені риби всі однакові, і рибалка не впізнав свого приятеля. Балакуща риба відрізнялася від інших тільки голосом, без якого вона стала такою, як і решта її братів й сестер»*⁹.

Водночас «Говорюща риба» – це і про долю диваків у реальному світі, про нерозуміння їх іншими людьми, про самотність обдарованих і талановитих індивідумів, які живуть серед звичайних людей, про толерантне ставлення до інших і прагнення гармонії зі світом. Емма Андієвська філософськи осмислює проблему обдарованої особистості на прикладі образу балакучої риби: *«Спочатку, коли риба була маленькою, засмучені батьки сподівалися, що <...> це мине, як минають дитячі хвороби, але час ішов <...>, а балакущість риби не тільки не зникла, а навпаки, набрала такої вправності, що батькам уже не зручно стало признаватися, що вони належать до однієї родини»*¹⁰. Самотня і балакуча риба після вигнання *«ходила по березі і розмовляла сама із собою»*¹¹, мусила так-сяк пристосовуватися до життя на суші, але, крім вміння говорити, вона ще мала чуйне серце, тому не могла зрозуміти, чому її батьки сумують «через страх бути покараними, який керує поведінкою риб, страх розмикає межі здорового глузду, натомість стимулює домінування у риб'ячій громаді інстинкту

⁷ Андієвська Емма. (2000). *Казки*. Париж-Львів; Цвікау: Зерна. С. 4.

⁸ Так само. С. 14.

⁹ Так само. С. 13.

¹⁰ Так само. С. 9.

¹¹ Так само. С. 8.

самозбереження, страх робить усіх риб *однаковими*»¹². Колись головна героїня, говірка риба вже *«попрощалася з блакитними водоростями, де жила її рідня, і, війнувши хвостом, попливла шукати іншого табуна. Але і в іншому табуні риби не знайшлося співрозмовника <...> всі риби, що траплялися на дорозі говіркої риби, мовчки затулялися плавниками, втікали, і скоро до найвіддаленіших закутків великої води стало відомо, що балакує риба, говорячи без упину, заважає рибам зосередитися, а це порушує гідність риб`ячу»*<sup>13</sup>. Навіть вийшовши на сушу, навіть після знайомства з рибалкою, навіть зовні позбувшись риб`ячої суті, говоряча риба так і не стала людиною, бо, на думку М. Ковінька, *«той, хто чужий серед своїх, серед чужих своїм не стане, його й там, скоріш за все, просто з`їдять. Особливо, якщо цей чужак, цілком імовірно, зрадник, адже «риба допомагала рибалці вибирати добрі місця для ловитви, розповідала, що діється на воді й під водою»*. А святкова пляшка, за якою друзі так любили *«погугорити»*, діставалась їм лише тоді, коли був гарний улов, тобто пригощалась рибка коштом від продажу свого ж брата»¹⁴. Зрештою, незвичайна дружба закінчується для не схожої на інших рибини смертю, а для її дивакуватого товариша — божевільям через втрату ледь чи не єдиного друга.

Власне, дидактичною спрямованістю казки-притчі «Говорюча риба» пояснюється її діалогічність, яку простежуємо як на смисловому рівні організації тексту, так і на рівні композиції і стилістики мови. Глибинний сенс, ідея, передаються за допомогою метафоричних образів, які набувають символічного значення; активного використання етичної лексики (найменування людських вад або чеснот), алегорії, абстрагованого узагальнення (будь-яка притча лаконічно оповідає про дійсність в узагальнено трансформованій формі). Оповідальні жанри притчі і казки, як відомо, фіксують уже в перших риториках, натомість теперішня цифрова доба дозволяє значно розширити методичний інструментарій із вивчення означених жанрів у практиці сучасної мовно-літературної освіти. Так, реалізацію комунікативно-прагматичного підходу до розкриття жанрової специфіки оповідного характеру казки-притчі «Говорюча риба» забезпечує технологія «Мозковий штурм»:

- Яку людину зображено в образі риби? (*Яка відрізняється від інших чимось: поведінкою, характером, думками, одягом, способом життя. Людина незвичайна, обдарована, має те, чого не має більшість*). Не кожен може це помітити й оцінити.
- А якими фразеологізмами часто таких людей означають? (*Біла ворона*).
- Поясніть, як ви розумієте вислів «біла ворона».

¹² Демченко, А. (2019). Міфопоетичний код казки-притчі «Говорюча риба» Емми Андіївської. *Щорічний науковий збірник IX міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ»*. Мюнхен: Verlag readbox unipress Open Publishing LMU. С. 279.

¹³ Так само. С. 7.

¹⁴ Ковінько, М.В. (2013). Контраверсійність тлумачення сучасної казки-притчі (на прикладі твору Емми Андіївської «Говорюча риба»). *Літературознавчі студії*. КНУ імені Тараса Шевченка. Вип. 37. Ч. 1. С. 393.

- Чи зустрічали ви у своєму житті людей, схожих на «говорющу рибу»? (Якщо – ні, уважніше придивіться до тих, хто біля вас, щоб мимохіть не робити їм боляче).

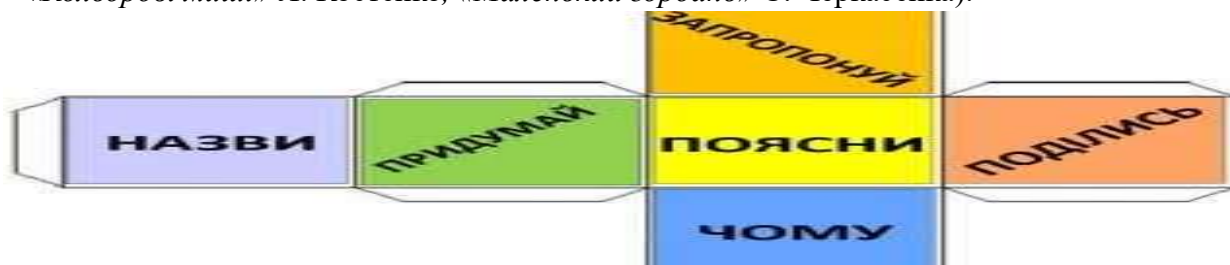
Технологія «Мозковий штурм» поєднується із активними методами і стратегіями навчання, як-от: «Займи/Зміни позицію», «ПРЕС», «Бумеранг» і под. Наприклад, *«Займи позицію»*. Учитель: Перед вами три твердження, три позиції: а) мені подобається бути таким, як усі, б) мені подобається бути унікальним, відрізнитися від усіх, в) я вважаю, що всі повинні бути різними. Визначте власну позицію та займіть місце біля відповідного плаката.

За допомогою *методу ПРЕС* доведіть свою думку чотирма реченнями. *Хто бажає зробити це вголос?* Декілька учасників за бажанням обґрунтовують власну позицію за методом ПРЕС: Позиція: почніть зі слів *«Я вважаю, що...»* та висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору. Обґрунтування: починаючи словами *«...тому, що...»*, наведіть причину появи цієї думки, тобто поясніть, на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої

позиції. Приклад: продовжуйте висловлювання словом *«...наприклад...»* і наведіть факти, докази, що посилюють вашу позицію. Висновки: узагальніть свою думку *«Отже (тому), я вважаю...»* і зробіть висновок. (Декілька осіб із різними позиціями висловлюються). Учитель: *Так, ми поговоримо сьогодні про різноманітність і подібність, з'ясуємо, важко чи легко бути іншим, а ще торкнемось нашої улюбленої теми чудес. Опитування «Бумеранг».* Учитель: З чим порівнюється здатність риби говорити? (з дитячою хворобою). Чому балакуча риба покинула родину і попливла шукати іншого табуна? (їй було боляче спостерігати, як батьків убиває неслава). Як сприймали говорющу рибу риби, що зустрічались їй на дорозі? Чому? (мовчки затулялись плавниками й тікали). Як сприймали нове у підводному царстві? Як ви сприймаєте нове? А ваші друзі, батьки? А як балакуча риба ставилась до нового, коли потрапила на берег? Що таке стереотип? (*Стереотип* (від дав.- грець. *στερεός* — *твердий, об'ємний* і *τύπος* — *«відбиток»*) — у друкарській справі стереотип — монолітна друкована форма, копія з типографського набору, що використовується для друкарських машин. Стереотип — усталене ставлення до подій, вироблене на основі порівняння їх із внутрішніми ідеалами). Які стереотипи існували у риб'ячому світі? З ким подружилась риба? Що їх об'єднувало? Хто помітив першим рибу, коли вона завітала в гості до рибалки? Чому жінка не почула говорючої риби? (так багато говорила сама, що не почула, як біля неї риба говорить). Важливо не просто слухати, а чути. Відмінності — всередині. Балакуча риба відрізнялася від інших тільки

голосом, без якого вона стала такою, як і решта її братів й сестер. Засмажена у фіналі на сковорідці говорюча риба стала схожою на всіх. Вона не загинула від ненависті, вона – просто стала частиною буденності, її не почули, не розгледіли, і тому вона зникла. Кого шкода вам: риби, рибалки, жінки? Поясніть, чому? Як ви розумієте цитату з тексту: *«Та вмирати, за все життя не почувши голосу риби, — це справді найгірше, що може трапитися людині»*? З ким ви можете порівняти головного персонажа твору «Говорюча риба»? За якими ознаками? (напр. «Кольорові миші» Л. Костенко, «Маленький горбань» С. Черкасенка).

Прийом «Фішбоун» (риб'яча кісточка, риб'ячий кістяк) – це схема-діаграма, графічне відображення проблеми і пошуку шляхів її можливого розв'язання (уточнення причин, різних поглядів, ракурсів аналізу, пошук аргументів і доказів), який дозволяє візуалізувати причинно-наслідкові зв'язки між конкретними подіями, явищами, проблемами, що мали місце в сюжеті цієї казки-притчі, підвести читача до відповідних висновків і умовиводів. Зазвичай у голові «кістяка» зазначають головну проблему або питання теми, на верхніх (більших) кісточках риби – причини виникнення досліджуваної проблеми, а на менших – факти, що підтверджують наявність сформульованих причин (або на верхніх кісточках записують причини, а на нижніх – факти на їх підтвердження). На «хвості» схеми-діаграми риби розміщують відповіді на запитання, стислий висновок після розв'язання проблеми:

«Фішбоун» до казки-притчі «Говорюча риба» набуває такого вигляду: голова: *«У чому полягають головні проблеми риби і рибалки?»*; причини – факти: *«Риба заговорила»* – *«Вигнали з води»*, *«Риба знайшла приятеля-співрозмовника»* – *«Втратила життя»*, *«Рибалка втратив приятеля»* – *«Загубив спокій»*, *«Непорозуміння в родині»* – *«Нещасливе життя»* – верхні і нижні кісточки; хвіст: *«Кожен повинен жити відповідно до природи»*.

У 50-ті роки ХХ століття американський професор педагогіки Бенджамін Блум створив таксономію навчальних цілей і результатів, що подає ієрархію розумових процесів (запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез й оцінка), враховуючи яку і ставлячи запитання різного характеру на розвиток різних типів мислення учнів, можна ефективно

розвивати критичне мислення сучасного покоління школярів-читачів. Саме на таксономії Блума та питальних словах і дієсловах для різного рівня навчальних результатів можна розробити прийоми розвитку критичного мислення, такі, як наприклад, «Кубик Блума». Зокрема застосування прийому з розвитку критичного мислення «Кубик Блума» під час вивчення казки-притчі «Говорюща риба» набуває такого вигляду: бік Кубика Блума з питаннями а) Назви: *Хто були батьки балакучої риби і як вони ставилися до неї? Хто і за що засудив рибу? Як потоваришували між собою риба і рибалка? Чому: Чому виник конфлікт у риб'ячій спільноті? Чому батьки рибини були засмучені, дізнавшись про дар своєї дитини? Чому горювання рибалки сприймаються сумніше, ніж навіть смерть самої риби? Поясни: Чи справедливо було засуджено рибу? Що було незвичайного у стосунках між рибою і рибалкою? Чи можемо ми засуджувати жінку за смерть риби? Придумай: Як би змінився світ риб, якби вони вміли говорити? Яким би міг бути кінець казки, якби рибалка вчасно попередив жінку про те, ким є його друг? Яким би було життя риби, якби вона знайшла хоча б одного балакучого друга серед риб? Поділись: Чому шкода жінку, яка не почула голосу риби? Які емоції викликала смерть риби і чому? Кого ти вважаєш винним у смерті риби – чоловіка чи його жінку? Запропонуй: Як не втратити свою індивідуальність та унікальність? Щире спілкування – запорука міцної дружби, доведи цю тезу на прикладі риби і рибалки. Як допомогти людині в розпачі, коли вона втратила єдиного друга?*

Сумуючи викладене відзначимо, що казка-притча як яскравий зразок мовленнєвого жанру оповідального характеру є доволі потужним ресурсом навчання й естетичного виховання, що сприяє розвитку креативності й чуттєвого пізнання художнього мистецтва слова Емми Андіївської. Інтерес до вивчення мовленнєвих жанрів вкотре посилив наукову увагу щодо переосмислення мовленнєвих жанрів у риторичній, текстолінгвістичній, стилістичній, а також у методичних працях у зв'язку з потребою розв'язання таких нагальних проблем, як розвиток критичного мислення і зв'язного мовлення здобувачів освіти у цифрову епоху, формування комунікативно-риторичних умінь, удосконалення різних видів мовленнєвої діяльності, становлення компетентного мовця і читача в процесі навчання і вивчення предметів мовно-літературного спрямування та ін. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення мовленнєвих жанрів оповідного художнього тексту, як бачимо, є не лише інноваційною методикою здобуття знань із курсу української літератури, а й засобом розвитку критичного мислення, креативних умінь та емоційного інтелекту в покоління сучасних читачів. Не дарма казки і притчі використовують у тренінгових технологіях із медіаграмотності, адже «завдяки казкам і притчам у того, хто навчається, запускається процес утворення зв'язків між казковими подіями і його поведінкою в реальному житті <...> казкотерапія дозволяє на тренінгах із медіаграмотності

відчути смисл життя, його швидкоплинність»¹⁵. Хоча цифрова епоха привнесла істотні зміни у способах взаємодії з художнім текстом у практиці мовно-літературної освіти, але zarazом відкрила й нові можливості для формування культури читання через інтерактивні мобільні додатки, різноманітні інформаційні й комунікаційні технології навчання, онлайн-платформи і сервіси Google, програми з шаблонами для створення інтерактивних вправ, відео- та аудіофайлів, візуалізації навчального матеріалу для мультимедійних презентацій, онлайн-інструменти для опитування, оцінювання й зворотного зв'язку, інструменти AI і т. под.

¹⁵ Медіаграмотність та критичне мислення в процесі викладання дисциплін комунікаційного циклу: *навчальний посібник* / за заг. ред. В. Іванова: К.: Центр вільної преси, 2024. С. 75.